

SKUPNA USMERJENA RAZPRAVA

»Skupaj smo uspešnejši:
»Izobraževanje kot temelj za uspešno vključevanje Romov v družbo«

12. marec 2019, od 9.00 do 15.00

Poročilo o plenarnih prispevkih – rezultatih dela skupin

Center za poslovno usposabljanje, Ljubljana

I. Ozadje in namen posveta

Z ukrepi Nacionalnega programa ukrepov Vlade RS za Rome v obdobju 2017–2021 (NPUR 2017–2021) se na področju izobraževanja želi izboljšati izobrazbeno strukturo Romov, udeležbo romskih otrok v programih predšolske vzgoje in šoloobveznih romskih otrok v rednem izobraževanju ter povečati vključenost mladih in odraslih v nadaljevanje izobraževalnega procesa v skladu z načelom vseživljenjskega učenja. Temeljni okvir za ukrepanje na področju izobraževanja predstavlja Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v RS, ki je bila sprejeta leta 2004 in dopolnjena leta 2011.

Izhodišče za dogodek je bila letna evalvacija o stanju na področjih socialnega vključevanja pripadnic in pripadnikov romske skupnosti v okoljih, kjer živijo, in o učinkih izvajanja ukrepov NPUR 2017-2021, ki jo je opravil Mirovni inštitut.

Cilji usmerjene razprave so bili:

- predstavitev letne evalvacije o stanju na področju socialnega vključevanja Romov v okoljih, kjer živijo,
- poglobljeno razumevanje tematike,
- oblikovanje smernic za izboljšave pri vključevanju romskih otrok v izobraževalni sistem.

Dogodka so se udeležili predstavniki romske skupnosti, pristojnih ministrstev, šol, vrtcev, centrov za socialno delo, centrov šolskih in obšolskih dejavnosti, večnamenskih romskih centrov, raziskovalno-izobraževalnih institucij, zagovornika načela enakosti, varuha človekovih pravic itn.

Dogodek sta moderirali mag. Marjeta Novak, certificirana profesionalna moderatorka in Natalija Vrhunc, mag.

Uvodoma sta udeležence pozdravila državna sekretarka na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, Martina Vuk, in direktor Urada Vlade RS za narodnosti, mag. Stanko Baluh.

Martina Vuk je v imenu ministrstva nagovorila predstavnike vzgojno-izobraževalnih institucij in ostale udeležence dogodka in poudarila, da je na tem področju ključno zavedanje, da je področje vzgoje in izobraževanja temeljno področje uspešnega vključevanja Romov, zaradi česar je bilo uvrščeno na prvo mesto med strateškimi cilji NPUR 2017–2021. Pozvala je vse deležnike, ki kakorkoli delujejo na področju vzgoje in izobraževanja, da skozi svoje delo na ljudi prenašajo prepričanje, da izobraževanje dejansko prinese upanje za prihodnost in da so za uspeh na tem področju potrebni ne samo posamezni ukrepi, ampak celovito in vključujoče ukrepanje na več področjih hkrati. Na kratko je predstavila aktualne aktivnosti ministrstva v zvezi z izvajanjem ukrepov NPUR 2017–2021 na področju vzgoje in izobraževanja (pripravljane aktivnosti za prenavo Strategije vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji; koraki za sistemsko umestitev romskih pomočnikov; pilotni programi za povečanje vključenosti otrok v predšolsko vzgojo itd.), izpostavila pa je tudi program večnamenskih romskih centrov, ki je bil razvit v okviru Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, ki omogoča večjo podporo ne samo romskim otrokom, ampak tudi njihovim staršem in celotni družini v okoljih, kjer živijo. V zvezi z v vključevanjem romskih otrok v vzgojo in izobraževanje ter izzivi na tem področju je napovedala, da bo v kratkem ministrstvo sklicalo delovni sestanek z ravnateljki vseh šol, kjer imajo učence Rome, kjer se želijo odkrito pogovoriti o vseh izzivih, s katerimi se srečujejo šole v praksi.

Iztočnice za usmerjeno razpravo so prispevali:

- Nataša Brajdič Žagar, CŠOD, projekt Skupaj za znanje
- Darja Brezovar, ravnateljica OŠ Bršljin
- Milena Petek, CŠOD Ljubljana, projekt Skupaj za znanje
- dr. Barbara Kejžar, CŠOD Ljubljana, vodja projekta Skupaj za znanje

- Samanta Baranja, CŠOD Ljubljana, projekt Skupaj za znanje
- dr. Jerneja Jager, Pedagoški inštitut
- Maja Mamlič, Urad Vlade RS za narodnosti

II. Oblikovanje smernic za izboljšave pri vključevanju romskih otrok v izobraževalni sistem (delo v skupinah)

Razprava po ključnih identificiranih področjih za izboljšave

Udeleženci so identificirali 10 ključnih področij ukrepov:

- V.1. Vzpostavitev in ohranjanje zaupanja romskih staršev do vrtca
- V.2. Drugi ukrepi za večji vpis v vrtec in uspešnejši zaključek osnovne šole
- V.3. Osveščanje romskih staršev in otrok o pomenu izobraževanja
- V.4. Vloga romskih organizacij za pospešitev vpisa v vrtec in uspešen zaključek šolanja
- V.5. Podpora učenju slovenskega jezika kot predpogoj za vključitev v izobraževalni sistem
- V.6. Krepitev kompetenc strokovnih delavcev za delo z romsko populacijo v vrtcih
- V.7. Krepitev kompetenc strokovnih delavcev za delo z romsko populacijo v osnovni šoli
- V.8. Širjenje mreže in usposobljenosti romskih pomočnikov
- V.9. Krepitev zavedanja učencev večinske populacije za socialno pravičnost in medkulturno občutljivost
Krepitev zavedanja staršev večinske populacije za socialno pravičnost in medkulturno občutljivost
- V.10. Spremljanje in evalviranje napredka glede izobraževanja romskih otrok

Povzetek ugotovitev in priporočil:

V.1. Vzpostavitev in ohranjanje zaupanja romskih staršev do vrtca

Razprava se je osredotočila zlasti na tista romska naselja, ki so »getoizirana« in zaznamovana z velikimi socialnimi stiskami: družine in zlasti otroci imajo v najnežnejših letih le malo stika z večinskim prebivalstvom. Posledica tega je neznanje slovenskega jezika, kar močno ovira vključevanje romskih otrok v šolski sistem; izobraženost pa je ključna za kasnejšo zaposljivost.

Obiskovanje vrtca vsaj 2 do 3 leta pred vstopom v šolo je zato prepoznano kot ključen vzvod za uspešno vključevanje romskih otrok v šolski sistem; eden od predpogojev zanj pa je vzpostavitev zaupanja romskih staršev do vrtca kot institucije ter do strokovnih delavcev v njem.

Ugotovitve in priporočila:

- 1) Outreach aktivnosti vrtca in kadrovske načrtovanje: ustvarjanje priložnosti za srečevanje in spoznavanje vrtca ter strokovnega kadra
Živi stik v naselju, v sproščeni in prijetni atmosferi, je najbolj učinkovit način za vzpostavljanje zaupanja. Le-to je proces, zato enkratni dogodki niso dovolj. Potrebno je redno obiskovanje naselja in družin s strani strokovnih delavcev vrtca ter organizacija skupnih neformalnih druženj (praznovanj, pohodov itd.).
 - Zaupanje se ustvarja osebno: romski starši začnejo zaupati določeni osebi (ne pa sistemu). Če ta oseba (npr. vzgojitelj) odide iz delovnega okolja, potem se proces vzpostavitve zaupanja lahko ustavi, zato je potrebno poskrbeti za načrtno vzgajanje kompetentnih strokovnih delavcev, ki ustvarjajo zaupanje v naselju ter poskrbeti za nasledstvo. To bi se v idealnih razmerah lahko zagotovilo znotraj vsaj 5-letnega kadrovskega načrta vrtca.
 - Potreba po sistemski podpori: za izvajanje outreach aktivnosti je potrebno zagotoviti dodatno podporo vrtcem, saj le-te zahtevajo veliko angažmaja (časa, kompetenc ...), ki presega običajno delovanje vrtca.
- 2) Vplivanje na očete

V mnogih romskih družinah in skupnostih je oče glava družine, ki sprejema ključne odločitve. Zato je potrebno vzpostavljati zaupanje ne le z materami, pač pa tudi z očetmi. Najti je potrebno »ambasadorje izobraževanja«, ki že imajo pridobljeno zaupanje do romskih očetov (npr. uspešne starejše moške). V najbolj ranljivih okoljih v jugovzhodni Sloveniji so očetje marsikdaj odsotni (npr. zaradi prestajanja kazni). V tem primeru so matere bolj dojemljive za vpis v vrtec, še vedno pa ima ključno besedo pri odločitvi oče. Ta marsikdaj vidi materino ukvarjanje z otroki – ki niso v vrtcu – kot primerno obliko preživljanja časa v obdobju, ko on nima nadzora nad dogajanjem v družini.

3) Osredotočenost na dobrobiti za starše

Praksa kaže, da se zlasti matere pozitivno odzivajo na prikaz dobrobiti vrtca za matere same: od več prostega časa do koristi za otrokov razvoj, ki bodo staršem prihranile težave v kasnejših mladostniških letih otroka. Podoben pristop je smiselno razviti tudi za očete.

4) Problemi staršev kot vstopne točke za gradnjo zaupanja

Eden od načinov za pridobitev sodelovanja je identifikacija izzivov, ki jih zaznavajo romski starši – npr. nemoč pri vzgoji najstnikov. S programi pomoči, ki targetirajo njihove dejanske probleme, se ustvarja zaupanje do večinskega prebivalstva in izobraževalnih institucij.

5) Preko zaupanja otrok do zaupanja staršev

Ob pomanjkanju ustvarjalnega dogajanja v samem naselju so otroci zelo dovzetni za zabavne, zanimive in lahkotno poučne vsebine, ki jih v naselju lahko ponudijo zunanji izvajalci. Zato je prva vstopna točka v graditvi zaupanja lahko dober stik z otroki – ki se sčasoma razširi tudi na starše.

6) Družinski pomočniki

Podobno kot romski pomočniki pomagajo otrokom v vrtcu in šoli, bi družinski pomočnik spremljal ranljive romske družine že od najnežnejših otrokovih let. Na ta način bi si pridobil zaupanje in družino skozi leta seznanil z dobrobitmi uspešne vključitve v vrtec za nadaljnje opolnomočeno življenje.

V.2. **Drugi ukrepi za večji vpis v vrtec in uspešnejši zaključek osnovne šole**

Obiskovanje vrtca je zlasti za otroke neslovenskega porekla ključno za uspešno vključitev v slovenski izobraževalni sistem, zato je to strateška tema, ki jo je potrebno nasloviti sistemsko in zagotoviti izvajanje na lokalni ravni.

Ugotovitve in priporočila:

1) Sistemska podpora za izvajanje outreach dejavnosti vrtcev v romskem naselju

- Na širši, sistemski ravni je potrebno graditi zavedanje o pomenu outreach dejavnosti ter pridobiti vire (dodatne kadre in razvoj kompetenc) za kompetentno izvajanje. Na sedanji točki je izvajanje teh aktivnosti prepuščeno (ne)iniciativnosti posameznih strokovnih delavcev ter vodstva vrtca, velikokrat v prostovoljski obliki. Ta pristop ni vzdržen na dolgi rok.
- Pomembno je, da vrtec pride v naselje: da zaposleni v vrtcu vzpostavijo stik z romskimi družinami preko rednih obiskov. Zaupanje je zelo vezano na človeka, zato je potrebno negovati nasledstvo: imeti več strokovnih delavcev, ki so si pridobili zaupanje. Ko je eden med njimi odsoten (npr. porodniški dopust, bolezen, menjava službe ...), stik z romskimi starši lahko teče naprej.
- Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami omogoča zgodnejšo pomoč otrokom, ki živijo v okoljih z dejavniki tveganja. To je lahko v prehodni fazi eden od virov dodatnih sredstev za outreach-aktivnosti.
- Motiviranost za delo z romskimi otroki je pomemben dejavnik uspešnosti. Potrebno je identificirati strokovne delavce, ki imajo notranjo motivacijo za zadevno zahtevno delo, in jim nuditi vso potrebno organizacijsko podporo.

2) Finančne spodbude romskim staršem za vključitev od 3. leta naprej ter za redno obiskovanje

- Finančne spodbude se v praksi kažejo kot velik motivator za spremembe v romskih okoljih.

Trenutno dobivajo starši dodatna sredstva (iz naslova otroških dodatkov) za otroke, ki niso vključeni v vrtec do 4. leta starosti. Praksa kaže, da v primeru romskih otrok 2 leti obiskovanja vrtca nista dovolj za obvladanje slovenskega jezika in drugih socialnih kompetenc, ki podpirajo uspešno vključitev v šolo.

Priporočilo je, da se ta starostna meja zniža na dopolnjeno 3. leto starosti.

- Dodaten izziv – po vključitvi – je nadaljnje redno obiskovanje vrtca. Nekateri vrtci namreč opažajo, da je začeten vpis večji od nadaljnega obiskovanja (primer: Brezje v okolici Novega mesta).

Udeleženci predlagajo razmislek o pozitivnih finančnih spodbudah za redno obiskovanje: nek minimalni dodatek za vse dneve, ko otrok redno obiskuje vrtec – ali zmanjšan otroški dodatek glede na dneve, ko otrok ni v vrtcu.

3) Zgodnja obravnava – vloga lokalnih akcijskih timov pri podpori otrokom in družinam

Lokalni akcijski timi, ki povezujejo strokovnjake z različnih področij v podporo razvoju otroka (zdravstvo, šolstvo, CSD ...), lahko identificirajo ranljive družine že v najzgodnejših letih otrokovega življenja, in jih pozitivno podprejo za vključevanje v izobraževalni sistem (npr. na pobudo zdravstvenih delavcev, ki prvi zaznajo razvojne motnje ali neodzivnost staršev v procesu spremljanja otrokovega razvoja).

Vzpostavitev in delovanje lokalnih akcijskih timov je potrebno podpreti na nacionalni in lokalni ravni.

4) Osveščanje in opolnomočenje staršev romskih in neromskih otrok

Pomembno je stalno delo s starši za preseganje predsodkov in stereotipov v povezavi z izobraževanjem Romov – na obeh straneh, romski in neromski.

V.3. Osveščanje romskih staršev in otrok o pomenu izobraževanja

Ena večjih ovir za uspešno sodelovanje z romskimi starši je razvijanje programov in projektov, ki so porojeni iz vrednostnega sistema večinske kulture – ne da bi razumeli in upoštevali vrednostni sistem ciljne kulture, ki so jim programi namenjeni.

Ugotovitve in priporočila:

1) »Nič o njih brez njih«: postavljanje ciljev skupaj z romskimi starši

Cilje za romske otroke in njihove družine je potrebno postavljati skupno z romskimi starši, upoštevajoč njihov vrednostni sistem.

2) Pokazati smiselnost želenih delovanj

V podporo motiviranosti je potrebno romskim staršem jasno in vztrajno ponazoriti dobrobiti zanje in za njihove družine za vsako želeno (so)delovanje.

3) Povezati in poiskati sinergije med različnimi projekti opolnomočenja romskih staršev in otrok

V praksi se dogaja, da v nekem obdobju v naselje prihajajo izvajalci različnih med seboj nepovezanih projektov, kar med romske starše vnaša zmedo in nezaupanje – ter zmanjšuje voljo za sodelovanje. Potrebno je usklajeno in sinergično delovanje raznolikih izvajalcev projektov – predpogoj za to pa je sodelovanje v procesih priprave projektov, redno obveščanje, usklajevanje in nadgrajevanje vsebin.

V.4. Vloga romskih organizacij za pospešitev vpisa v vrtec in uspešen zaključek šolanja

Predstavniki romskih organizacij so lahko z lastno izobrazbo in prispevanjem družbi zgled mladim in njihovim staršem glede pozitivne vloge izobrazbe v razvoju človeka. Postanejo lahko vezni člen med romskimi družinami in strokovnimi delavci v šolah. Izkušnje s terena namreč kažejo, da romski starši iz najšibkejših okolij ne razumejo učiteljev. Razredniki se ne obračajo nanje, romska naselja pa obiščejo le zelo redki delavci šole.

Potreb je veliko, zaenkrat pa je proaktivnost predstavnikov romskih organizacij odvisna od naključne posamične motiviranosti, kljub obstoječim finančnim možnostim, ki se jih te organizacije lahko poslužujejo. Za prispevek romskih organizacij k izboljšanju izobraženosti je še veliko maneverskega prostora.

Ugotovitve in priporočila:

- 1) Neformalna druženja s starši: *Pokazati staršem, da nam je mar za njihovega otroka in da mu želimo le najboljše.*
 - Ozaveščanje o pomenu socializacije otrok in o dobroti predšolske vzgoje za nadaljnje izobraževanje (učenje jezika okolja, delovna navade, spoznavanje skupinske dinamike, ...).
- 2) Povezovanje z institucijo
 - Član romske organizacije lahko vodstvo šole in vzgojiteljice seznaniti z dinamiko družine (posebnosti, ovire, razmere, potrebe otroka, ...).
 - Član romske organizacije je vezni člen med starši otroka in vzgojitelji (pomaga pri vpisu, komunikaciji s starši in vodstvom, ...).
- 3) Motivacija in spodbujanje v času izobraževanja: *Pokazati mladim, da nam je mar zanje.*
 - Pozitivni zgled (člani romskih organizacij naj bi bili tudi sami izobraženi in se izobraževali).
 - Skrb za obiskovanje pouka (sodelovanje z razrednikom, pogovori z najstniki, preverjanje uspešnosti dijakov, pogovori z učitelji, ...).
 - Organizacija učne pomoči (sodelovanje z dijaškimi in študentskimi organizacijami, spodbujanje prostovoljstva med mladimi iz večinskega naroda, vključno s sodelovanjem s šolami → medvrstniška pomoč, ki spodbuja brisanje stereotipov in predsodkov med mladimi iz večinskega naroda (spoznajo način življenja in kulturo).
 - Kjer ni premikov, je potrebno iti v naselje do staršev in se z njimi osebno pogovoriti.

V.5. Podpora učenju slovenskega jezika kot predpogoj za vključitev v izobraževalni sistem

Obvladanje slovenskega jezika je eden ključnih dejavnikov za uspešno vključitev v šolski sistem, zato je potrebno oblikovati celovite ukrepe, ki podpirajo učenje jezika pred vstopom v šolo. Po izkušnjah romskih pomočnikov je eden od vzvodov tudi dobro obvladanje romščine (z bogatim besednim zakladom, ki ni samoumeven), pozitiven odnos otrok in skupnosti do vseh maternih jezikov ter spodbujanje večjezičnosti.

Ugotovitve in priporočila:

- 1) Zagotoviti obiskovanje vrtca vsaj 2 leti pred vstopom v šolo

Čim hitreje vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo je za zgodnje učenje slovenskega jezika ključno. Na sistemski ravni bi bilo smiselno z vsemi potrebnimi ukrepi zagotoviti obiskovanje vrtca vsaj zadnji 2 leti, saj bi to romskim otrokom omogočilo solidno poznavanje slovenskega jezika, preden se vključijo v šolo.
- 2) Razvoj kompetenc učiteljev za poučevanje slovenščine kot drugega jezika

Učenje slovenščine kot tujega jezika zahteva posebne kompetence, ki jih je potrebno opredeliti in razviti pri strokovnih delavcih.
- 3) Medkulturno izobraževanje v okviru študija za bodoče strokovne delavce v vrtcih

Glede na prihajajoče migracijske trende in romsko tematiko je potrebno bodoče vzgojitelje in druge strokovne delavce že v času študija usposobiti za medkulturno občutljivost, komunikacijo in sodelovanje.
- 4) Podpreti učenje romščine kot materne jezika

Dobro obvladanje romščine z bogatim besednim zakladom in pozitivnim odnosom do materinščine dobrodejno vpliva na učenje vseh drugih jezikov, tudi slovenščine.
- 5) Spodbujanje večkulturnosti v vrtcu

Kakovostna predšolska vzgoja je prvi in zelo pomemben korak za spodbujanje in zagotavljanje večjezičnega in večkulturnega učnega okolja. Eden od načinov je spodbujanje večjezičnosti – hkratno učenje več jezikov (npr. slovenščine, romščine, italijanščine), grajenje pozitivnega odnosa in spoštovanja vseh maternih jezikov, uporaba večjezičnih slikovnih gradiv itn.

- 6) Predstavitev romske kulture v vrtcih, šolah in lokalnem okolju
Ustvariti priložnosti za spoznavanje romske kulture: poučevanje romskega jezika, zgodovine, kulture pri različnih dejavnostih in kasneje predmetih; nastopi otrok iz vrtca na prireditvah v lokalnem okolju v romščini itd.
- 7) Zaupna oseba
Spodbujati vloge zaupnikov – oseb, ki lahko romskim otrokom pomagajo premostiti strahove in ovire v vključevanju v izobraževalni sistem, narejen po meri večinskega prebivalstva.

V.6. Krepitev kompetenc strokovnih delavcev za delo z romsko populacijo v vrtcih

Usposabljanje strokovnih delavcev za delo z romskimi otroki v vrtcu ne bi smelo biti prepuščeno naključni osebni motiviranosti kadra in vodstva, temveč bi moral biti strateški sistemski ukrep, ki ima opredeljeno vizijo, razvojni načrt ter nabor kompetenc in vsebin, ki so povzete v katalogu usposabljanj na temo vključevanja romskih otrok.

Ugotovitve in priporočila:

- 1) Usklajen sistemski pristop od ravni države do vrtca
Pomembno je, da so pristopi na ravni države, občine in šole oz. vrtca usklajeni. Podlaga so strateški dokumenti z jasno vizijo, razvojnim načrtom in naborom kompetenc za delo z romskimi otroki. Strategija ne sme ostati »dokument v predalu«, pač pa je njeno izvajanje potrebno spremljati, evalvirati in nadgrajevati.
- 2) Oblikovanje in implementacija nabora kompetenc strokovnih delavcev za delo z romskimi otroki
 - Oblikovati nabor kompetenc strokovnih delavcev za delo z romskimi otroki.
 - Aktivne za ravnatelje vrtcev z romskimi otroki seznaniti z naborom kompetenc.
 - Zagotoviti razvoj kompetenc za vse strokovne delavce v vrtcih, ki imajo stik z romskimi otroki in/ali njihovimi starši.
 - Zagotoviti organizacijske pogoje za razvoj in prenos kompetenc (npr. nadomeščanje delavcev v času njihovih usposabljanj zunaj institucije, prenos znanja in izkušenj novim kolegom itd.).
- 3) Ozaveščanje in krepitev motivacije ravnateljev in strokovnih delavcev za kompetentno delo z romskimi otroki
 - Obiski ravnateljev in drugih strokovnih delavcev v romskih naseljih so eden najmočnejših ukrepov ozaveščanja. Mnogi vodstveni in strokovni delavci nimajo prave podobe o razmerah v socialno najbolj ogroženih romskih naseljih, zato se v otroke in njihove izzive ne morejo ustrezno vživeti. Obisk kadra na terenu velikokrat sproži preboj v razumevanju situacije in konstruktivno pripomore k motiviranosti za kompetentno delovanje z romskimi otroki in starši.
 - Redno informiranost ravnatelja z razmerami v romskem naselju vključiti v opis delovnih nalog ravnatelja.
- 4) Vloga romskih pomočnikov v procesu uvajanja v vrtec
Romski pomočniki imajo pomembno vlogo v času uvajanja romskih otrok v vrtec, saj so jezikovni posredniki in čustvena opora otrokom, ki se znajdejo v zanje tujem okolju. V podporo hitrejšemu učenju slovenskega jezika pa je potrebno posredovanje romskih pomočnikov kasneje zmanjševati, saj neposreden stik s slovenskim vzgojiteljskim kadrom pospeši učenje slovenskega jezika.
- 5) Učeče se skupnosti

Vzpostavitev učečih se skupnosti med strokovnimi delavci v vrtcu le-tem pomaga krepiti kompetence preko izmenjave izkušenj in izzivov ter prenosa znanj. S tem se krepi individualna in kolektivna kompetentnost, sodelujoči pa pridobijo prostor, kjer so slišani z vsemi svojimi izzivi in vprašanji.

6) Zagovorniške akcije

Za krepitev kompetenc v vrtcih so pomembne tudi zagovorniške akcije, s katerimi se dvigne zavedanje o pomenu najzgodnejšega obdobja, ki ga ima za izobraževanje in socializacijo ter s tem povezanih investicij v tem obdobju.

V.7. Krepitev kompetence strokovnih delavcev za delo z romsko populacijo v osnovni šoli

Zaradi večje zahtevnosti učnih programov je izzivov v osnovni šoli še mnogo več kot v vrtcu. Otroci iz najbolj ranljivih družin vstopijo v šolo s pomanjkanjem ali neobstojem znanja slovenskega jezika, nevajeni delovne strukture in odnosnih običajev večinskega prebivalstva.

Po drugi strani so strokovni delavci premalo usposobljeni za delo z romskimi otroki. Posledica je zelo nizek odstotek romskih otrok, ki uspešno zaključijo osnovno šolanje – zlasti v jugovzhodni Sloveniji.

Področje zato odpira mnoga kompleksna vprašanja na sistemski ravni, na katera je potrebno najti odgovore.

Vloga ravnateljev v procesu sprememb je prepoznana kot ključna, in sicer od ozaveščanja do vzpostavitve organizacijskih pogojev za kompetentno delo z romskimi otroki.

Osnovna priporočila so enaka kot za strokovne delavce v vrtcu:

1) Usklajen sistemski pristop od ravni države do šol in vrtcev

Pomembno je, da so pristopi na ravni države, občine in šole oz. vrtca usklajeni. Podlaga so strateški dokumenti z jasno vizijo, razvojnim načrtom in naborom kompetenc za delo z romskimi otroki. Strategija ne sme ostati »dokument v predalu«, pač pa je njeno izvajanje potrebno spremljati, evalvirati in nadgrajevati.

2) Oblikovanje in implementacija nabora kompetenc strokovnih delavcev šol za delo z romskimi otroki

- Oblikovati nabor kompetenc strokovnih delavcev šol za delo z romskimi otroki.
- Aktivno vključiti ravnatelje šol z romskimi otroki seznaniti z naborom kompetenc.
- Zagotoviti razvoj kompetenc za vse strokovne delavce v šolah, ki imajo stik z romskimi otroki in/ali njihovimi starši.
- Zagotoviti organizacijske pogoje za razvoj in prenos kompetenc (npr. nadomeščanje delavcev v času njihovih usposabljanj zunaj institucije, prenos znanja in izkušenj novim kolegom itd.).

3) Ozaveščanje in krepitev motivacije ravnateljev in strokovnih delavcev za kompetentno delo z romskimi otroki

- Obiski ravnateljev in drugih strokovnih delavcev šol v romskih naseljih so eden najmočnejših ukrepov ozaveščanja. Mnogi vodstveni in strokovni delavci nimajo prave podobe o razmerah v socialno najbolj ogroženih romskih naseljih, zato se v otroke in njihove izzive ne morejo ustrezno vživeti. Obisk kadra na terenu velikokrat sproži preboj v razumevanju situacije in konstruktivno pripomore k motiviranosti za kompetentno delovanje z romskimi otroki in starši.
- Redno informiranost ravnatelja z razmerami v romskem naselju vključiti v opis delovnih nalog ravnatelja.

4) Učeče se skupnosti

Vzpostavitev učečih se skupnosti med strokovnimi delavci v šoli pomaga krepiti kompetence preko izmenjave izkušenj in izzivov ter prenosa znanj. S tem se krepí individualna in kolektivna kompetentnost, sodelujoči pa pridobijo prostor, kjer so slišani z vsemi svojimi izzivi in vprašanji.

5) Zagovorniške akcije

Za krepitev kompetenc v šolah so pomembne tudi zagovorniške akcije, s katerimi se dvigne zavedanje o pomenu najzgodnejšega obdobja, ki ga ima za izobraževanje in socializacijo ter s tem povezanih investicij v tem obdobju.

6) Ozaveščanje in krepitev motivacije ravnateljev in strokovnih delavcev šol za kompetentno delo z romskimi otroki

- Obiski ravnateljev in drugih strokovnih delavcev v romskih naseljih.
- Redna informiranost ravnatelja z razmerami v romskem naselju vključiti v opis delovnih nalog ravnatelja.
- Ravnatelj zagotovi izvedbo kakovostnih in praktično usmerjenih usposabljanj za strokovne delavce, kot npr.: senzibilizacija za romsko kulturo; upoštevanje prilagoditev v učnem procesu; napotki za delo z romskimi učenci; sodelovanje z romskimi starši; sodelovanje z zaskrbljenimi starši iz večinskega prebivalstva itd.
- Ravnatelj podpre strokovne delavce za dodatna usposabljanja (zunaj šole) za krepitev kompetenc za delo z romskimi otroki, tako da jih spodbuja k udeležbi in ustrezno organizira delo v času odsotnosti (npr. nadomeščanje pri pouku).
- Posebna podpora je potrebna za strokovne delavce v 1. razredu osnovne šole, saj so le-ti soočeni še z dodatnimi izzivi – od nerazumevanja slovenščine do težav s šolsko dnevno strukturo in pričakovanimi vedenji v šolskem procesu.

7) Pridobiti najbolj kompetentne strokovne delavce

Zaradi strokovne zahtevnosti je potrebno najti načine, kako za delo z romskimi otroki pridobiti, motivirati in obdržati najkakovostnejše strokovne delavce. Ob tem je bilo na dogodku posebej izpostavljeno, da se morajo strokovni delavci pri sebi vprašati, ali je njihovo delo z otroki poslanstvo ali zgolj hoditi v službo in opravljati naloge. Prav na tem področju je zato ključno obdobje, ko se strokovni delavci (vzgojitelji, učitelji) oblikujejo (profesionalno formirajo), obdobje njihovega formalnega (srednješolski in študijski programi) in neformalnega izobraževanja (razna formalna in neformalna izobraževanja, usposabljanja itd. v času zaposlitve).

8) Senzibilizacija staršev večinske populacije

Potrebna je senzibilizacija staršev, da se zmanjša njihova negativna nastrojenost proti Romom. Začeti je potrebno s starši, ki sodelujejo v svetih staršev; nato pa programe senzibilizacije razširiti na preostale starše.

9) Razmislek o dodatnih oziroma novih programih, ki bodo bolj prilagojeni (tudi) romskim otrokom oziroma otrokom s primanjkljaji zaradi slabega socialno-ekonomskega položaja družin

Strokovni delavci v okoljih, kjer živijo Romi (še posebej na območju Dolenjske in Bele krajine) ugotavljajo, da so obstoječi šolski programi in učni načrti izredno težki za romske otroke, še posebej tiste, ki prihajajo iz družin, ki so podvržene izredno slabim socialno-ekonomskim in bivanjskim razmeram. Izhodišče teh otrok z vidika razvitosti besednega zaklada in razumevanja pojmov je zelo drugačno od izhodišča večine otrok večinskega prebivalstva (strokovni delavci zaznavajo velike primanjkljaje in ugotavljajo, da ti otroci ne razumejo pojmov, kot so npr. dolina, kompas itd., kar je velikokrat večja ovira od kompleksnejših šolskih predmetov, kot je npr. matematika). Ta problem postane še zlasti očiten na predmetni stopnji, kjer so učitelji še manj usposobljeni in opremljeni (kompetence, čas) za delo z romsko populacijo.

Nekateri učitelji v želji, da romske otroke vendarle obdržijo v šoli in ne prepustijo ulici oziroma naselju, romskim otrokom spuščajo kriterije (t. i. »romska dvojka«). To sproži jezo in dvom o pravičnosti na strani večinskega prebivalstva. Težava se izkaže tudi kasneje, če otrok želi

nadaljevati šolanje v srednji šoli, kjer se izkaže, da ni pridobil dovolj osnovnega znanja za sledenje pouku.

Šole s prilagojenim programom niso rešitev, saj v primeru večine romskih otrok iz ranljivih okolij ne gre za telesne ali duševne motnje, pač pa za drugačno socializacijo v najzgodnejših letih in primanjkljaje, ki jih je nemogoče nadomestiti v šolah skozi osnovnošolsko izobraževanje.

Otroci, ki imajo odločbo o obiskovanju prilagojenih programov, so kasneje težje zaposljivi od učencev, ki zaključijo redne šolske programe.

V šolah s prilagojenimi programi je trenutno nesorazmerno veliko število romskih otrok. Ta razmerja – in vzroke zanje – je potrebno preučiti in strateško nasloviti.

Udeleženci so predlagali nujno oblikovanje podpornih programov za starše, kot so bile v preteklosti npr. šole za starše (v 80. letih 20. stol.).

V.8. Širjenje mreže in usposobljenosti romskih pomočnikov

Romski pomočniki so se izkazali kot koristen inštitut podpore romskim otrokom pri vključevanju v izobraževalni sistem. Čeprav njihovo število narašča, pa so potrebe veliko večje od trenutno razpoložljivega kadra; glede na porast natalitete zlasti v najbolj socialno šibkih romskih okoljih pa bodo potrebe v prihodnosti le še večje. Zato je nujna celovita, sistemska in vzdržna ureditev statusa romskih pomočnikov.

Ugotovitve in priporočila:

- 1) Sistemizacija delovnega mesta »romski pomočnik« ali »multikulturalni pomočnik«
V podporo trajni ureditvi statusa je potrebno delovno mesto sistemizirati. Potreben je razmislek o nazivu: ker se bodo potrebe po tovrstnih pomočnikih zaradi migracij večale, je morda strateško ustrežnejši naziv »multikulturalni pomočnik«.
Potrebe po tovrstnih pomočnikih so tako v vrtcih kot osnovnih šolah.
- 2) Identificirati potenciale in vzgojiti nove romske ali multikulturalne pomočnike
Ena ključnih ovir pri krepitevi mreže romskih pomočnikov je pomanjkanje oseb v lokalnem okolju (zlasti v najbolj ranljivih naseljih), ki bi lahko prevzele vlogo romskih pomočnikov. Za to je pomemben celovit in strateški pristop k prepoznavanju oseb s potencialom za delo romskega pomočnika in jih aktivno podpreti pri razvijanju kompetenc.
- 3) Primerna zahtevana izobrazba
Glede na dejansko stanje – pomanjkanje romskih pomočnikov – je potrebno razmisliti o primerni zahtevnosti izobrazbe glede na naloge in kadrovske vire. Predlog je V. stopnja izobrazbe.
- 4) Sodelovanje s starši
Romske pomočnike je potrebno usposobiti tudi za sodelovanje z romskimi starši, saj je njihova aktivna podpora otrokom eden ključnih dejavnikov uspeha pri izobraževanju romskih otrok.

V.9. Krepitev zavedanja učencev večinske populacije za socialno pravičnost in medkulturno občutljivost Krepitev zavedanja staršev večinske populacije za socialno pravičnost in medkulturno občutljivost

Med učenci in starši večinske populacije je potrebno krepiti zavedanje za socialno pravičnost in medkulturno občutljivost. Načini so različni: od delavnic do predstavitve pozitivnih primerov in praks, srečevanja v živo, obeležnja praznikov, učenja ustreznih vrednot, odpiranja pogovorov o tej temi, soustvarjanje win-win rešitev ...

Ugotovitve in priporočila:

1) Senzibilizacija učencev:

- Delavnice v šolah (o stereotipih; predsodkih; medkulturni občutljivosti; vrednostnih sistemih; običajih in navadah ...) in izkušnjsko učenje – kako je »biti del manjšine«
- Večja zastopanost romskih (in drugih medkulturnih) vsebin v učnih gradivih
- Spoznavanje pozitivnih praks in modelov
- Dan medkulturne raznolikosti
- Stik z romskim naseljem in njihovimi prebivalci
- Razvijanje vrednot solidarnosti

2) Senzibilizacija staršev:

- Krepitev zavedanja o prednostih vključevanja Romov v družbo (v šolo, službo, ...); na način, da vsi pridobimo – »win-win« ter življenja v medkulturni družbi
- Spoznavanje pozitivnih praks in modelov
- Spoznavanje kulture, običajev, navad – skozi skupna izobraževanja, dogodke, praznovanja
- Vzajemno učenje med kulturama
- Ničelna toleranca do diskriminatornih praks

V.10. Spremljanje in evalviranje napredka glede izobraževanja romskih otrok

Evalvacija napredka je delikatno početje, saj trči na več sistemskih in kognitivnih ovir: varovanje osebnih podatkov (o etnični pripadnosti, zdravstveni podatki itd.), občutljiva potencialna kategorizacija romskih družin in nevarnost stigmatizacije, vloga in nepristranskost evalvatorjev, izključevanje Romov (uporabnikov) iz procesov evalviranja itd.

Vsekakor je potreben senzibilen, celovit in multidisciplinaren pristop z jasnim namenom (izboljševanja situacije) in konkretno opredeljenimi cilji.

III. Povzetek

Usposabljanje strokovnih delavcev za delo z romskimi otroki v vrtcu in šolah ne bi smelo biti prepuščeno naključni motiviranosti vodstva in delavcev, temveč bi moralo biti urejeno sistemsko, z opredeljeno vizijo, razvojnim načrtom ter naborom kompetenc.

Ozaveščanje in usposabljanje poteka od zgoraj navzdol: osveščeni in usposobljeni vodstveni delavci zagotovijo razvoj kompetenc vseh zaposlenih, ki so v stiku z romskimi otroki. Eden najučinkovitejših načinov motiviranja za pridobivanje kompetenc je reden stik s terenom, kjer vodstveni in strokovni delavci spoznajo dejanske življenjske razmere ter izzive romskih staršev in otrok.

Obiskovanje vrtca in sodelovanje romskih staršev sta prepoznana kot ključna dejavnika uspeha izobraževanja romskih otrok. Prvi vzvod je zato izgradnja zaupanja romskih družin do vrtca. Le-to najbolj podpre redno obiskovanje romskih naselij s strani delavcev vrtca. Za uspešno izvajanje teh »outreach« dejavnosti pa je potrebna sistemska zagotovitev kadrovskega virov in kompetenc. Obiskovanje romskih naselij presega običajni nabor del in nalog vrtca. Na sedanji točki je vse prepuščeni naključni iniciativnosti ozaveščenih vodstev in strokovnih delavcev, kar pa ni vzdržno na dolgi rok.

Prisotnost romskih pomočnikov v izobraževalnem sistemu je izkazano koristna, zato naj bi postala sistemski ukrep, tako v vrtcu kot v šoli, vendar pa je potreben premislek glede njihove vloge v različnih fazah izobraževalnega procesa – da ne postanejo ovira hitrejšemu razvoju otroka.

Uspešno obiskovanje šole je za romske otroke, ki ne obvladajo slovenskega jezika, nemogoče. Vendar te težave ne gre reševati tako, da so Romi usmerjeni v prilagojene programe, saj so tako še težje zaposljivi. Potrebna je intenzivna krepitev učenja slovenskega jezika in razmislek o morebitnih novih oziroma dodatnih podpornih programih, namenjenih staršem in otrokom. Na sistemski ravni bi bilo smiselno z

ustreznimi ukrepi zagotoviti obiskovanje vrtca zadnji 2 leti pred vstopom v šolo za vse, ki ne obvladajo slovenskega jezika.

Tako kot senzibilizacija in usposabljanje pedagoških delavcev je potrebna tudi senzibilizacija večinskega prebivalstva. Vrtec in šola sta pomembno mesto, kjer se krepi večkulturna osveščenost.

Postavljanje ciljev za Rome in evalvacija napredka morata potekati na načine, da so Romi aktivno vključeni.

Zapisi: mag. Marjeta Novak in Natalija Vrhunc, mag.; moderatorki dogodka